

II. ARTYKUŁY, ROZPRAWY, ŹRÓDŁA

TEOLOGIA HISTORYCZNA – ŹRÓDŁA

Anna Łosowska (Lublin)

Premisla Christiana

t. 19 (2020/2021), s. 73-91

BENEFAKTORZY KAPITUŁY KATEDRALNEJ PRZEMYSKIEJ W XV-XVI W. W ŚWIETLE ZACHOWANEGO ANIWERSARZA (Z UWZGLĘDNIENIEM LEGATÓW W NIM POMINIĘTYCH)

W średniowiecznym chrześcijaństwie ważne miejsce zajmowała modlitwa za innego człowieka. W powszechnym przekonaniu każdy grzech spotykał się z surową oceną Boga i realnie wydawało się wieczne potępienie. Starano się zatem zapobiec ostatecznemu wyrokowi poprzez dobre uczynki (jałmużna, materialne wspieranie Kościoła), udział w pielgrzymkach oraz modlitwę innych we własnej intencji. Służyły temu fundacje kościołów i klasztorów, oraz zawiązywane bractwa, których członkowie nawzajem modlili się za siebie. Modlitwa była (i jest) darem duchowym żyjących dla zmarłych. Późne średniowiecze umożliwiło szerszy dostęp do imiennego wspomnienia pośmiertnego, co wcześniej było zarezerwowane tylko dla osób wpisanych do klasztornych nekrologów i list zmarłych w zamian za doznane dobrodziejstwa. Pozostali zmarli pozostawali nieznaną zbiorowością, za którą modlili się wierni kościoła katolickiego¹.

Stosunek człowieka do śmierci charakteryzuje zachowanie ludzi we wszystkich epokach. Wspomnienie zmarłych, wyrażane z biegiem lat w różnych formach, było sposobem na oswojenie się z nią, ale też pytaniem, co można uczynić, aby korzystnie wpłynąć na przeznaczenie, nie tylko swoje, ale też innych osób. Jedną z tych form była pamięć w postaci liturgicznej, spajającej ludzi, którzy ją sprawowali we wspólnotę ze zmarłymi, którzy podczas ceremonii duchowo łączyli się z bliskimi. Modlitwa i wstawiennic-

---

¹ Jedną z najwcześniejszych modlitw powszechnych w języku polskim, z fragmentem wspomnienia za dusze cierpiące w czyśćcu, ze zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu wydali W. Wydra i W. R. Rzepka. „(...) Też proście Deum O<mnipotentem> za ty dusze, co są w mękach czyściewych, aby jim Bog O<ciec> raczył jich mąk ulżyć, a raczył jim dać regnum celorum (...)”, *Chrestomatia Staropolska*. Teksty do roku 1543, wyd. W. Wydra i W. R. Rzepka, Wrocław 1984, s. 30.

two były odwzajemnieniem dawania i obdarowywania, były darem dla zmarłych i żyjących².

Zjawiska sprzyjające ewolucji memorii liturgicznej i jej upowszechnienia się poza środowiskiem duchownych i możnowładztwa są obecne w literaturze od dawna. Czyściec, owo „trzecie miejsce” między niebem i piekłem, gdzie niektórzy zmarli przechodzą próbę, która może być skrócona wskutek wstawiennictwa żywych, upowszechnił się już we wczesnym średniowieczu. W literaturze jednak wskazuje się wiek XII jako czas, w którym narodziło się rozumienie czyścica³. Natomiast na szersze rozumienie doktryny czyścica i wynikającej z niej „nowej eschatologii” wpłynęło niewątpliwie zmniejszenie się kosztów nabożeństw okazjonalnych oraz rozwój rynku renty i utrzymujących się z jałmużny zakonów żebrzących⁴. Modlitwa wstawiennicza za innego człowieka często miała charakter sformalizowany i odbywała się w ramach liturgii. Można wskazać trzy podstawowe rodzaje takich modlitw: msza wieczysta (na którą stać było najbogatszych), msza święta gregoriańska oraz aniwersarz, wymagający wyłożenia kwoty od jednej do trzech grzywien rocznie, co od schyłku XV wieku było już w zasięgu pokaźnej liczby duchownych i świeckich. Ten triumf idei czyścica jako miejsca przemijającej pokuty pośmiertnej, obecny zarówno w nauce Kościoła, jak też w wierzeniach i praktykach religijnych, legł u podstaw rozwoju aniwersarza.

Aniwersarz, czyli rocznica (*aniversarius, annus vertere*) oznacza do-roczy, liturgiczny obchód rocznicy śmierci, wyboru papieża, święceń biskupich, poświęcenia kościoła, itp. Aniwersarze były fundowane na „wieczne czasy”, bądź na pewien tylko okres, dopóki nie wygaś zapis fundacyjny⁵. Na uroczystość składała się uroczysta msza święta według specjalnego formularza, modlitwy indywidualne oraz oficjum. Autorzy hasła w Encyklopedii Katolickiej omówili historię oraz zasady odprawiania aniwersarza poświęconych śmierci lub pogrzebu, chrztu, wyboru papieża oraz święceń biskupich i kapłańskich, zawarcia sakramentu małżeństwa i poświęcenia kościoła⁶. W katedrze przemyskiej *aniversaria* miały ustalony formularz, według którego w przeddzień rocznicy śpiewano *matutinum*, a następnego dnia,

² Szerzej o formach pamięci o zmarłych, O. G. Oexle, *Spółeczeństwo średniowiecza. Mentalność-grupy społeczne-formy życia*, Toruń 2003, s. 64-73.

³ J. Le Goff, *Narodziny czyścica*, Warszawa 1997, s. 10-20.

⁴ H. Manikowska (przy współpracy Piotra Oknińskiego), *Przeszłość osobista i tożsamość wspólnotowa. Formy i treści memorii w późnym średniowieczu*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 2, red. H. Manikowska, Warszawa 2018, s. 273; R. Michałowski, *Wspomnienie modlitewne a pamięć o przeszłości (do końca XIII wieku)*, tamże, s. 245-247.

⁵ Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa 1978, t. 1, s. 50-51.

⁶ W. Danielski, R. Niparko, *Aniwersarz*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 617-619.

przed prymarią, odprawiano mszę świętą śpiewaną, podczas której każdy z kanoników składał na ołtarzu pewną ofiarę⁷.

W aktach kapituły katedralnej przemyskiej zachował się aniwersarz, w którym znalazło się trzydzieści pięć zapisów poświęconych dobrodziejom miejscowego Kościoła⁸. Jest to wkładka w księdze uchwał nr 1 z lat 1443-1535, na kartach 160-161v, chociaż wydaje się, że powinna znaleźć się w księdze uchwał nr 2 z lat 1535-1608. Aniwersarz został założony przez kanonika Jana Czermieńskiego, który zlecił przepisanie zapisek z luźnych rejestrów. Spis został sporządzony w 1608 r., już po śmierci Jana, przez Mikołaja Żółtowskiego, notariusza kapituły. W 1601 r. został on napomniany, aby w trosce o przyszłość zebrał i spisał wszystkie uchwały i przywileje kapituły i, jak się wydaje, efektem jego pracy jest także Aniwersarz⁹.

Niewiele wiadomo o pochodzeniu i wykształceniu inicjatora Aniwersarza, czyli Jana Czermieńskiego. Został instalowany na kanonię przemyską f. Bakończyce w 1530 r. razem z Janem Starzechowskim i z tego tytułu obaj uścili po pięć grzywien¹⁰. W 1533 r. kwitował przyjęcie kwoty 17 florenów, które na potrzeby katedry przekazywał wojski sanocki Adam

---

⁷ Ks. T. Śliwa, *Diecezja przemyska w połowie XVI wieku*, Przemyśl 2015, s. 140-141.

⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (dalej: AAP), Archiwum Kapituły Katedralnej, (Conclusiones Capituli Praemisliensis 1443-1535), dalej: Conclusiones, sygn. 1, k. 160-161v.

⁹ AAP, Conclusiones, 2, k. 260, 277v, 289. Mikołaj Żółtowski, syn Jana, był notariuszem kapituły w l. 1601-1608 i zastąpił na tym stanowisku Fabiana Jastrzębskiego. Od 1607 r. Żółtowskiego wspomagał Jan z Krosna

¹⁰ AAP, Conclusiones, 1, k. 138, 140v. Jan Czermieński h. Ramułt (ok. 1510-1551), doktor dekretów po studiach w Rzymie, kustosz warszawski, kantor przemyski, kanonik krakowski, sandomierski i przemyski, wikariusz *in spiritualibus* i administrator diecezji (1545), pleban sanocki, pisarz królewski i dworzanin biskupa Piotra Gamrata, wielokrotny poseł na sejmiki, J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866*, Radom 1928, s. 44; ks. F. Pawłowski, *Prałaci i kanonicy Kapituły Katedralnej obrządku łacińskiego w Przemyślu*, przekł. ks. Z. Trojnar, Przemyśl 2018, s. 59; M. Korolko, *Seminarium Rzeczypospolitej Królestwa Polskiego. Humanisci w kancelarii królewskiej Zygmunta Augusta*, Warszawa 1991, s. 146; A. Wyczański, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506-1548)*, Warszawa 1990, s. 250. Jan Starzechowski z Białoboków, syn Wojciecha (?-1548), prepozyt, a następnie oficjał generalny i wikariusz *in spiritualibus* bpa Jana Dziaduskiego, ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 275; ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 97. Zapewne tożsamy z Janem Starzechowskim, który wraz ze Stanisławem Orzechowskim i Stanisławem Tarnowskim zapisał się w poczet studentów Uniwersytetu w Wiedniu, H. Barycz, *Z dziejów polskich wędrowek naukowych za granicę*, Wrocław 1969, s. 79. Zob. przypis 48.

Wzdowski¹¹. Cztery lata później, w 1537 r. przyjmował ceną, wysadzaną perłami, infułę biskupią, którą zapisał katedrze przemyskiej Maciej Drzewicki, arcybiskup gnieźnieński, przedtem biskup przemyski¹². W tym samym roku, na czerwcowym posiedzeniu kapituły, kanonik Jan Czermieński wnosił sprawę wybudowania domu na gruncie kanonickim i ustanowienie na nim uniwersarza wieczystego. Kanonik zaznaczał, że dom wybudował i wyposażył własnym sumptem, a każdy z kanoników, który po jego śmierci w nim zamieszka, będzie zobowiązany do odprawiania corocznego nabożeństwa za spokój jego duszy¹³. Od 1542 r. występował jako kantor, a po śmierci biskupa Stanisława Tarły w 1545 r., został wyznaczony administratorem diecezji. 15 sierpnia tego roku, wraz z innymi członkami kapituły katedralnej (Pawłem Tarło – dziekanem, Janem Starzechowskim – prepozytem, Stanisławem Orzechowskim – archidiakonem, Marcinem z Kurowa – kustoszem oraz kanonikami, Wojciechem z Pilzna i Jerzym Szymonowieńskim) odbierał przysięgę od nowego biskupa – Jana Dziaduskiego¹⁴.

Jednakże kantor Czermieński zapisał się w historii kapituły także mniej chwalebny czynkiem, a było nim zajęcie ogrodu należącego do Stanisława Orzechowskiego, wówczas archidiakona. Obaj prałaci wdali się w spór i wzajemne oskarżenia. Spór zakończył biskup Dziaduski nakładając na obu wadium w kwocie 100 florenów, co wyraźnie uspokoiło duchownych¹⁵. Należy dodać, że kapituła była właścicielem gruntu i ogrodu położonego za kościołem św. Piotra nieopodal wałów miejskich, z których korzystali kantor i archidiakon, a w 1548 r. byli to Jan Czermieński i Piotr z Pruchnika Sepichowski. Kantor Jan Czermieński zmarł w grudniu 1551r.,

¹¹ AAP, Conclusiones, 1, k. 156. Adam Wzdowski z Nowotańca, syn Macieja, wojski sanocki w l. 1518-1538. Zmarł w 1539 r., *Urządnicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Kórnik 1987, s. 301, nr 2634.

¹² AAP, Conclusiones, 2, k. 10. Maciej Drzewicki (1467-1535), biskup przemyski w l. 1504-1513, włocławski (1513-1531), arcybiskup gnieźnieński (1531-1535), sekretarz królewski (1492), podkanclerzy (1501) i kanclerz wielki koronny (1511). Był zaufanym dyplomatą króla Zygmunta Starego i jego posłem do Wiednia, Wenecji i Węgier, W. Pocięcha, *Drzewicki Maciej*, w: PSB, t. 5, Kraków 1939-1946, s. 409-412; A. Weiss, *Biskupi przemyscy w latach 1375-1559*, w: „Rocznik Przemyski”, t. 42, 2006, s. 38. Por. przypis 31.

¹³ AAP, Conclusiones, 2, k. 10v.

¹⁴ Ibidem, 2, k. 19v, 40v, 47. Jan Dziaduski (1496-1559), biskup chełmski (1543-1545), a następnie przemyski (1545-1559), sekretarz króla Zygmunta Starego. Studiował w Krakowie, Bolonii i Rzymie uzyskując doktorat obojga praw, H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600)*, Kraków 1938, s. 95; A. Weiss, op. cit., s. 42; ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 60-87.

¹⁵ Ibidem, 2, k. 47v; Piotr z Pruchnika Sepichowski, syn Piotra, bakałarz sztuk Uniwersytetu Krakowskiego, kanonik (1542) i archidiakon przemyski w l. 1545-1559?, wcześniej proboszcz w Rzeszowie i Słocinie, ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 133; ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 269-271.

a zebrani na styczniowej kapitule generalnej prałaci i kanonicy zgodnie zobowiązali się do wypełnienia życzenia zmarłego w kwestii aniwersarza ustanowionego na jego domu, w którym zamieszkał dziekan Stanisław Łęcki¹⁶. Kantorię objął Piotr z Poznania „Regiae Maiestatis phisicus”¹⁷.

Aniwersarz stanowił stały punkt wydatków kapituły, o czym świadczą zapisy, w których kolejni prokuratorzy przedstawiali zestawienia dochodów i wydatków („pro quotidianis distributionibus et refectionibus ac aniversariis”).

W omawianym Aniwersarzu poszczególne wpisy zostały ponumerowane liczbami arabskimi i do numeru 5. idą po kolei, po czym naniesiono datę roczną „1600” i całość podkreślono. Poniżej znalazły się zapiski nr 8 i 9, a na dolnym marginesie notatka „fol. 8, 1711 anno 12 octobris”, która zapewne istniała zanim zaczęto spisywać wspominki. Na karcie 160v znajduje się zakończenie wpisu z roku 1460, sporządzonego przez notariusza Zygmunta z Wiszni¹⁸, prawdopodobnie jakiś wyrok, ale zachowała się tylko lista świad-

---

¹⁶ AAP, Conclusiones, 2, k. 84v-85. Stanisław Łęcki (?-1575), kanonik chełmski i dziekan przemyski, proboszcz w Radymnie, a w l. 1572-1575-administrator diecezji, ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 161-163. W sprawie tego domu i przekazania go dziekanowi Łęckiemu protestowali w 1567 r. starsi Bractwa Bożego Ciała: rajcy Stanisław Pielgrzym i Stanisław Rydlowicz oraz Aleksy, aptekarz przemyski, AAP, Acta actorum consistorii Praemisliensis, sygn. 26, k. 81v. Być może jest tożsamy z niejakim Lędzkim, synem dworzanina królewskiego Zygmunta Augusta, który przebywał na studiach w Rzymie razem z Pawłem Zajączkowskim, późniejszym protonotariuszem apostolskim i archidiakonem przemyskim, H. Barycz, *Polacy na studiach*, s. 153, 155. Brak bliższych danych uniemożliwia identyfikację.

¹⁷ AAP, Conclusiones, 2, k. 90. Piotr z Poznania (ok. 1504-1579), kanonik wileński i krakowski, a w 1552 r.-kantor przemyski. Immatrykulował się w 1523 r. na Uniwersytecie Krakowskim, bakałarzem został w 1531, a magistrem w 1537, L. Hajdukiewicz, *Piotr z Poznania (ok. 1504-1579), lekarz królewski, profesor Uniwersytetu Krakowskiego, filantrop*, w: PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 417-419. W l. 1544 -1546 przebywał na Uniwersytecie w Bolonii, gdzie uzyskał doktorat z medycyny, M. Chachaj, *Promocje doktorskie biskupów, prałatów i kanoników katedralnych krakowskich na Uniwersytecie Bolońskim od schyłku XV do końca XVII wieku*, w: *Kościół katolicki w Małopolsce w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym*, red. W. Kowalski i J. Muszyńska, Kielce-Gdańsk 2001, s. 450. W 1571 r. król Zygmunt August zatwierdził fundację Piotra, który zapisał kwotę 1000 florenów na nieruchomościach w Poznaniu, z których czynsz miał być przeznaczony na cele charytatywne, Archiwum Państwowe w Poznaniu, *Zygmunt II August zatwierdza fundację księdza Piotra z Poznania*, wbc.poznan.pl/dlibra/publication; dostęp: 15.01.2021.

¹⁸ Zygmunt, syn Michała z Wiszni, kleryk diecezji przemyskiej, notariusz kreacji cesarskiej. Admisję przemyską przyjął z rąk kapituły katedralnej w 1442 r. Był notariuszem w kancelarii biskupiej Piotra z Chrzastowa, a następnie oficjała Piotra z Pilchowic, A. Łosowska, *Pennae investivi Praemisliae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*, Przemyśl 2011, s. 298, 351.

ków i subskrypcja notarialna. Zdaje się, że wcześniej była to luźna karta, dlatego zapisek przekreślono, a na jej odwrocie wpisano początek Aniwersarza. Na kolejnej karcie naniesiono zapisek numer 10, a poniżej numery 6 i 7, które winny być na pierwszej stronie karty. Dopiero od zapisku nr 11 kolejne wpisy, których jest 35, idą już w normalnej kolejności.

Aniwersarz jest interesujący z racji swego charakteru, bo w przeważającej części, obok wspomnienia zmarłego i daty intencji mszalnej, podano krótką informację o dobrodziejstwach Zmarłego dla Kościoła i kapituły katedralnej. W ten sposób ukształtowała się najwcześniejsza lista osób zasłużonych dla Kościoła przemyskiego w pierwszych wiekach jego funkcjonowania, chociaż nie jest to układ chronologiczny. Dla czytelniejszego odbioru uporządkowano kolejność wpisów i okazało się, że notariusz ułożył Aniwersarz według obowiązującego kalendarza rocznego.

**Incipiunt dies Aniversariorum per Capitulum Praemisliense cantanti.
Anno Domini 1608 ex antiqua terminatura descripti.**

1. Primo in die Priscae virginis. Dies Aniversarius Serenissimae Principis Dominae Mariae olim Regni Ungariae et Dominae Russiae, qua Sedem Cathedralem Praemisliensis erexit et dotavit AD 1375¹⁹.
2. Item quarta die post festum Epiphaniarum. Dies Aniversarius Domini Nicolai Bilina canonici, qui multa bona Ecclesiae fecit²⁰.
3. Item feria tertia die post festum Purificationis Mariae. Dies Aniversarius Rev. patris Petri, episcopi quarti Praemisliensi, qui erecta custodia, decimas villa Stoianicze et Huikowicze pro mensa capituli incorporavit²¹.

¹⁹ Maria Andewageńska (1371-1395), córka Ludwika i Elżbiety Bośniaczki, królowa Węgier i Polski, starsza siostra Jadwigi, późniejszej królowej. W 1384 r. nadała biskupom przemyskim należące do domeny królewskiej wsie: Brzozów, Cergowę, Domaradz, Radymno i Równe, AGZ, t. 7, Lwów 1878, nr 15, s. 27-28.

²⁰ Mikołaj z Krzestkowic Bylina (?-1481), syn Macieja, notariusz publiczny kreacji cesarskiej, bakałarz sztuk. W latach 1453-1456 był notariuszem oficjała generalnego krakowskiego Rafała ze Skawiny. Kanonię przemyską objął w 1468 r.; był wikariuszem *in spiritualibus* i oficjałem generalnym. Dwukrotnie pełnił funkcję administratora diecezji, A. Łosowska, *Kolekcja Liber legum i jej miejsce w kulturze umysłowej późnośredniowiecznego Przemyśla*, Przemyśl-Warszawa 2007, s. 76; też, *Pennae investivi*, s. 275-276.

²¹ Biskup Piotr z Chrzastowa, syn Imrama (?-1452), student Wydziału Artium Uniwersytetu Krakowskiego, kanonik krakowski, prepozyt kolegiaty św. Floriana w Krakowie, biskup przemyski w latach 1436-1452. Ufundował i uposażył dwie nowe prałatury w kapitule katedralnej: kustodię i archidiaconat oraz powiększył grono wikariuszy do dziewięciu. Kustodię uposażył dochodami ze wsi Stojańce i Ujkowice, J. Kwolek, *Chrzastowski Piotr*, w: PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 473-474; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów*

4. Item a die Sanctae Apolloniae. Dies Aniversarius domini Petri, canonici Praemisliensis et plebanus Lubaczoviensis, qui pro mensa capituli villam Buszkovicze dedit²².
5. Feria quinta Omnium Quatuor Temporum. Dies Aniversarius Rev. Domini Laurenti Gosliczki episcopi Praemisliensis, qui a villa Domaradz concionatoribus et vicariis ecclesiae Praemisliensis, baccalarueo, cantori cum adolescentibus, hospitali pauperum Praemisliensis et hospitalibus Brzozoviensis et Radymiensis certas summas peccuniae reliquum vero capitulo fundavit Anno Domini 1600²³.
6. Sabbato ante Dominicam Oculi. Dies Aniversarius Rev. Patris Janussi, episcopi tercii Praemisliensis, qui decimas districtus Thicinensis mense capitularis donavit²⁴.

---

i pierwszych Jagiellonów 1370-1444, Warszawa 1977, s. 203-204; A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 29-30.

²² Piotr, proboszcz kościoła w Lubaczowie i kanonik przemyski, występował w statucie biskupa Macieja w roku 1398, ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 209. Jako prebendę otrzymał od biskupa Macieja parcelę sąsiadującą z plebanią przemyską nieopodal kościoła św. Piotra, którą dzielił z kanonikiem Janem, synem Krystyna. Obaj dodatkowo otrzymali wieś Buszkowice jako dobra prestymonialne rozdzielone na prebendy kanoniczne, T. M. Trajdos, *Kapituła katedry przemyskiej i kuria biskupa w czasach Władysława Jagiełły*, „Przegląd Historyczny”, 1997, t. 88, z. 3-4, s. 386, 388. Od 1497 r. dochody z wsi Buszkowice stanowiły uposażenie kanonii kaznodziejskiej, Ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów i kanoników rzymskokatolickiej kapituły przemyskiej w l. 1500-1525*, Przemyśl 2016, s. 39, 68-69.

²³ Wawrzyniec Goślicki (1530-1607), doktor praw, sekretarz króla Zygmunta Augusta, dyplomata, biskup chełmski, kamieniecki, w latach 1591-1601-przemyski, a następnie poznański. Był autorem rozprawy *De optimo senatore* oraz aktywnym działaczem na rzecz unii brzeskiej, D. Maniewska, *Wawrzyniec Goślicki h. Grzymała*, w: PSB, t. 8, Wrocław-Warszawa 1959-1960, s. 379-382. Nowsze badania przyniosły interesujące informacje dotyczące jego wykształcenia nie tylko w Padwie, ale też w Bolonii. Tu spędził dużo czasu i brał aktywny udział w życiu grupy studentów polskich, pełniąc funkcję koncyliarza nacji polskiej zwanej sarmacką. 3 I 1567 r., uzyskał doktorat obojga praw, po czym wyjechał do Rzymu, M. Chachaj, op. cit., s. 446. Po powrocie do kraju w 1570 r. został powołany w skład Komisji Karnkowskiego, udającej się do Gdańska w celu wprowadzenia w życie postanowień Komisji Morskiej, a w następnym roku wyjeżdżał na Węgry w sprawie spadku po Janie Zygmuncie, M. Korolko, op. cit., s. 203.

²⁴ Jan (Janusz) Śledź z Lubienia h. Doliwa (?-1435), doktor dekretów, kaznodzieja i notariusz królewski, dyplomata, archidiakon zawichojski, kanonik gnieźnieński, poznański i przemyski. W latach 1420-1435 był biskupem przemyskim, I. Sułkowska-Kurasiowa, op. cit., s. 228-229; A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 28-29; A. Weiss, op. cit., s. 34. W roku 1424 biskup Jan odstąpił kapitule katedralnej dziesięciny z okręgu tyczyńskiego, w sumie 24 grzywien z pól szlacheckich i chłopskich, AGZ, t. 8, nr 47-48, a w 1430 r. nadał jej prawo pobierania dziesięcin z ról w samym Tyczynie oraz

7. Feria tertia post Letare. Dies Aniversarius olim domini Michaelis de Cleparz archidiaconis Premisliensis, qui ecclesiae Praemisliensi diebus verbis suae multa contulit beneficia²⁵.
8. Feria quinta post Dominicam Iudica. Aniversarius Ven. Domini Jacobi de Rokietnicza, canonici Premisliensis et praepositi hospitalis in ibidem, laneum agri post San inter Lewko et Stec situatis emunit ecclesiae Praemisliensi et eius capitulo, pro aniversario una cum litteris desuper scripsit Praemisliensis archidiaconus de eo unam sexagenam soluturus²⁶.
9. Feria sexta post Pascha. Aniversarius pro anima rev. olim domini Valentini de Urzędow, Sacrae Theologiae doctoris, archidiaconi Praemisliensis, qui pro suis aniversario certas summas peccunias et eius ecclesiae suos in Sacra Theologiae testamentalem reliquit²⁷.

---

wsi wchodzących w skład włości tyczyńskich, AGZ, t. 8, nr 54 i 59. Por. T.M. Trajdos, op. cit., s. 393 oraz tabela nr 1.

²⁵ Poniżej uwaga: Vide feria quarta post Iudica et feria sexta post Pascha et feria quinta ante Rogationum, homo vide supra. Notatka wskazuje, że w intencji Michała odprawiano msze czterokrotnie w ciągu roku: we wtorek po trzeciej niedzieli Wielkiego Postu, w środę po piątej niedzieli Wielkiego Postu, w piątek po Wielkanocy i w czwartek przed piątą niedzielą wielkanocną. Mgr Michał z Kleparza, syn Gniewki, pierwszy archidiakon przemyski, wicekomes i notariusz publiczny kreacji cesarskiej, wielce zasłużony dla Kościoła przemyskiego, któremu posługiwał ponad 47 lat jako archidiakon, wikariusz *in spiritualibus*, oficjał generalny przemyski i administrator diecezji, A. Łosowska, *Michał z Kleparza, archidiakon przemyski w świetle nowych źródeł*, ABMK, t. 70, 1998, s. 331-342; *Taż, Pennae investivi*, s. 232-233 i 336.

²⁶ Jakub z Rokietnicy, bakałarz sztuk, wicekantor i kanonik f. Sońnica i Święte, prepozyt szpitala św. Ducha w Przemyślu i proboszcz kościoła w Niżankowicach. Nic nie wiadomo o jego rodzeństwie, ale był dość zamożny. Wraz z matką Małgorzatą sprzedawali dom, on sam przekazał na rzecz kapituły łąn pola położony nad Sanem, A. Łosowska, *Pennae investivi*, s. 247-248; ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów*, s. 65.

²⁷ Walenty z Urzędowa, student Uniwersytetu Krakowskiego, a następnie Uniwersytetu w Padwie, gdzie uzyskał doktorat z teologii. *Familiaris* biskupa Walentego Herburta, a od 1465 r. - archidiakon kapituły katedralnej przemyskiej, wikariusz *in spiritualibus*, kaznodzieja i oficjał generalny przemyski. W latach 1476-1477 dzierżył prepozyturę szpitala św. Ducha w Przemyślu. Zmarł w 1583 r., pozostawiając znaczny legat na ufundowanie szpitala dla ubogich w rodzinnym Urzędowie oraz na swój aniwersarz w kapitule przemyskiej. O formacji intelektualnej Walentego mogą świadczyć dzieła, które ofiarował bibliotece kapitulnej przemyskiej. Z zachowanych not proveniencyjnych wynika, że posiadał w swoim księgozborze m. in. dzieło jezuita Franciszka Turrianiego: *Dogmatici characteres verbi Dei catholicos Germaine...*, libri 4, wydane w 1541 r. we Florencji, Wilhelma Eisengreina, *Cemenarii XVI*, wydane w tłoczni A. i S. Weissenhornów w Ingolstadt w 1566r. oraz Gabriela Ubalda: *De vitiis, rectis et dogmatibus... haereticorum*, drukowane w Ko-

10. Feria quinta ante Dominicam Rogationum. Aniversarius pro anima ven. domini olim Laurentii a Thiczin, mansionarii ecclesiae Praemisliensis, qui certam summam peccuniam ecclesiae testamento legavit²⁸.
11. Feria sexta post Ascensionis Domini. Dies Aniversarius Rev. Patris Domini Joannis de Targowisko, episcopi Praemisliensis²⁹.
12. Feria quarta ante Dominicam Pentecostes Rev. Domini Mathiae Wyszemirski, praepositi ecclesiae Cathedralis Praemisliensis³⁰.
13. Feria quarta Pentecostes. Dies Aniversarius Ebertem³¹, civis Cracoviensis, qui certas peccunias pro augmento Capituli eregat.
14. Sabbato infra Octavas Corporis Christi. Dies Aniversarius Rev. Patris Domini Mathiae, episcopi Praemisliensis, qui plurimum actauxit bona ecclesiae³².

---

lonii w 1569 r., ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 315-317; A. Łosowska, *Duchowni rodem z Urzędowa w diecezji przemyskiej w XVI wieku*, w druku.

²⁸ Wawrzyniec z Tyczyna (?-1594), prawdopodobnie syn Mikołaja Tyczyńskiego, poborcy podatkowego z okręgu krośnieńskiego), wikariusz kapituły blisko związany z Jakubem ze Lwowa, wicekustoszem i notariuszem kapituły. Od 1593 r.- mansjonarz katedralny, AAP, Conclusiones, 2, k. 221v. Na styczniowej sesji kapituły w 1594 r. wystąpił jako świadek rozliczenia, jakie przedstawiał kustosz i prokurator kapituły Stanisław Tarnawski, ibidem, k. 95. Zmarł w tym samym roku pozostawiając bogaty legat (100 florenów) na rzecz kapituły, przede wszystkim „pro fabrica ecclesiae” i remont organów, 48 fl. na szkołę oraz 42 fl. na rzecz ubogich, ibidem, k. 221v, 222v, 225v.

²⁹ Biskup Jan z Targowiska, a nie z Targowisk. Ten zapis ostatecznie wyjaśnia pochodzenie Jana, albowiem dotąd w literaturze przeważało przekonanie, że pochodził z Targowisk w ziemi sanockiej. Upowszechnili je autorzy biogramu biskupa, S. Cynarski i F. Kiryk, *Jan z Targowisk h. Tarnawa*, PSB, t. 10, Wrocław 1962, s. 484. Niejednoznaczne zapiski w księgach konsystorskich skłoniły również autorkę do opowiedzenia się za tą wersją, A. Łosowska, *Kancelaria biskupa Jana z Targowisk (1486-1492)*, w: *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku*, red. H. Gmiterek i J. Łosowski, Kraków 2010, s. 439-472. Późniejsze badania autorki, a także niniejsza zapiska dowiodły, że zarówno Jan, biskup chełmski i przemyski, jak też jego brat Zygmunt, pochodzili z Targowiska w ziemi krasnostawskiej, a nie z Targowisk w ziemi sanockiej.

³⁰ Maciej Wyszemirski (?-1598), proboszcz kościoła w Czukwi, od 1584 r.- kanonik i kaznodzieja f. Buszkowice, prepozyt katedralny i oficjał generalny przemyski w latach 1585-1598. Zmarł przed 4 V 1598 r. ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 345. Sprawę aniwersarza za duszę prepozyta Macieja rozważano na styczniowej sesji kapituły generalnej w 1600 r. Zapisano wówczas: „Aniversarius Rev. Domini Mathiae Wyszemirski praepositi feria tertia ante Dominicam Pentecostes cantabitur”, AAP, Conclusiones, 2, k. 235v, 242.

³¹ Mieszczanin krakowski skądinąd nieznany. Mógł być jednym z kupców krakowskich, którzy prowadzili rozległe interesy w Przemyślu i we Lwowie.

³² Zapewne chodzi o Macieja Drzewickiego, biskupa przemyskiego w latach 1504-1513, podkanclerzego i kanclerza wielkiego koronnego, dyplomata i współpracownika

15. Feria sexta infra Octavas Corporis Christi. Dies Aniversarius Serenissimi Principis Wladislai Poloniae regis, qui multa bona mense Capituli et toti ecclesiae largitus est³³.
16. In die Divisionis Apostolorum. Dies Aniversarius Rev. Patris Domini Petri episcopi Praemisliensis ratione praefatae incorporationis decimam in villis³⁴.
17. In die S. Alexii. Dies Aniversarius Serenissimae Principis Dominae Hedvigis Dei Gratia Reginae Poloniae³⁵.
18. In die Sancti Arnolphi Dies Aniversarius Joannis plebani Praemisliensis³⁶.
19. Feria sexta post festum Sancti Jacobi proxima. Aniversarius Rev. in Christo Patris et Domini Domini Joannis Dziaduski Dei Gratia episcopi Premisliensis, ut de ista ecclesia sua cathedrali ita de tota dioecesi ac republica ecclesia bene meriti altariis ad altaria Corporis Christi et huius anniversarii fundatoris, quia et testudine ecclesiam eam decoravit³⁷.

---

króla Zygmunta I, biskupa włocławskiego i arcybiskupa gnieźnieńskiego, H. Rybus, *Prymas Maciej Drzewicki. Działalność kościelna w diecezji przemyskiej (1504-1513)*, Warszawa 1968; A. Weiss, op. cit., s. 38. Por. przypis 11.

³³ Król Władysław Jagiełło był wyjątkowo hojnym benefaktorem kapituły. W okresie od września 1393 do maja 1434 r. odwiedzał Przemyśl 21 razy, najczęściej w drodze na Ruś i Litwę, A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły (1386-1434)*, Warszawa 1972. Dla porównania-jego syn Kazimierz zatrzymał się w Przemyślu zaledwie 6 razy, G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440-1492*, Warszawa 2014. Zainteresowanie króla Władysława obsadą kanonii w kapitule katedralnej wynikało z faktu, że ci duchowni pełnili ważną rolę w jego wschodniej polityce religijnej. Po przejęciu prawa patronatu nad kapitułą powiększył jej stan posiadania dodatkowymi nadaniami, a były to m. in. ogród z sadzawką leżący za miastem między zamkiem a drogą na Sanok, dwa łany pola w Nehrybce, 7 kmieci i karczma w Sośnicy, pola, stawy i barcie we wsi Święte, dziesięciny snopowe z pól i folwarku królewskiego na przedmieściu Przemyśla oraz ze wsi Jaksmanice, dwa domy przy kościele św. Piotra z sadem i placem na browar, plac na wzniesienie młyna na Wiarze i kilku innych. Dobra te zostały uwolnione od danin, poborów, podymnego, robocizn, stacji i innych świadczeń, T. M. Trajdos, dz. cyt., s. 392-393.

³⁴ Zob. przypis 17.

³⁵ Jadwiga Andegaweńska (1374-1399), córka króla Ludwika i Elżbiety Bośniaczki, młodsza siostra Marii, królowa Polski w l. 1384-1399. Por. przypis 16.

³⁶ Prawdopodobnie chodzi o Jana, rektora kościoła św. Piotra w Przemyślu, który wyraził zgodę na wykrojenie z gruntu plebańskiego działek pod budowę domów kanonickich, o czym informuje dokument biskupa Macieja z 1398 r., F. Kiryk, *Terytorium, zabudowa i mieszkańcy*, w: *Dzieje Przemyśla, t. II (1340-1772)*, cz. I-*U schyłku średniowiecza*, Przemyśl 2003, s. 76.

³⁷ Jan Dziaduski (1496-1559), doktor obojga praw, kanonik i archidiakon włocławski, biskup sufragan włocławski, biskup chełmski, a od 1543 r.-przemyski. Dbał o dobra biskupie i wyposażył katedrę w paramenty kościelne. Zwołał kilka synodów diecezjalnych i przeciwstawiał się prądom reformacyjnym, J. Kwolek, *Jan* 82

20. Feria quinta post festum Sancti Laurentii. Dies Aniversarius Rev. Domini Adam Łoieczki, cantori Praemisliensis³⁸.
21. Die S. Bartholomaei. Dies Aniversarius Domini Petrasi Striski, qui villam Pnikut capitulo dedit³⁹.
22. In die Nativitatis B. Mariae. Dies Aniversarius Rev. Patris Ericii, episcopi primi Praemisliensis ordinatori, multorum bonorum Ecclesiae⁴⁰.
23. In die S. Mathei Apostoli et Evangelistae. Dies Aniversarius Joannis Fulmar, cantoris Praemisliensis, qui pro rebus ecclesiae augentis certam summam florenum dedit⁴¹.
24. Item in memoriam per praefatus dominus episcopus primus erat de ordine Sancti Francisci, instituit missam solemniter in die S. Francisci per capitulum loco spiritualis aniversarii celebrari cum contributione consueta⁴².
25. In die Gereonis. Dies Aniversarius domini Nicolai antiqui canonici Praemisliensis⁴³.

Dziaduski, w: PSB, t. 6, Kraków 1948, s. 71-73; H. Barycz, *Polacy na studiach*, s. 95; ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 60-73.

³⁸ Adam Wawrzyniec Łojecki (?-1617), doktor obojga praw na Uniwersytecie w Rzymie (1586), kantor przemyski, kanonik lwowski, proboszcz w Pnikucie i Husakowie oraz w Dolinie. Uporządkował beneficja, przede wszystkim dobra w Pnikucie, AGZ, t. 8, nr 239, i 247; H. Barycz, *Polacy na studiach*, s. 239; ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 163.

³⁹ Piotr Stryjski zapisał swoją wieś Pnikut na rzecz kapituły i biskupów przemyskich już w 1385 r., AGZ, t. 7, nr 16; T. M. Trajdos, op. cit., s. 384.

⁴⁰ Eryk z Winsen (?-1391), franciszkanin, organizator diecezji przemyskiej. W wyniku jego starań u królowej węgierskiej Marii, biskupstwo otrzymało jako swoje uposażenie 5 wsi. Zorganizował kancelarię biskupią, ustanowił oficjała oraz powołał kapitułę i nadał jej statut. Według niego kanonie mogli obejmować wyłącznie duchowni ze święceniami kapłańskimi, co sprawiło, że kler kapitulny wyróżniał się wysoką kulturą umysłową i duchową. To umożliwiło twórczą i dynamiczną pracę duszpasterską, T. Śliwa, *Eryk z Winsen OFM*, Encyklopedia Katolicka, t. 4, Lublin 1985, kol. 1103; T. M. Trajdos, op. cit., s. 384-385.

⁴¹ Jan Wolmar (Fulmar), kanonik a następnie kantor przemyski występował w l. 1393 -1432. Na mocy dokumentu biskupa Macieja otrzymał, wraz z kanonikiem Mikołajem z Pilzna działkę pod budowę domu, leżącą nieopodal domu plebana Jana i dzwonnicy, ks. J. Federkiewicz, *Kapituła przemyska obrządku łacińskiego* (reprint z Kroniki Diecezji Przemyskiej 1908-1913), Przemyśl 2013, s. 17; M. T. Trajdos, op. cit., s. 401; F. Kiryk, op. cit., s. 172; A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 57.

⁴² Prawdopodobnie dotyczy tradycji, według której biskup Eryk zarządził, aby w dzień św. Franciszka, przed ołtarzem głównym w katedrze mszę celebrował każdorazowy gwardian zakonu OO Franciszkanów, natomiast w tym samym dniu, w klasztorze, mszę sprawował jeden z kanoników miejscowej kapituły, ks. J. Federkiewicz, op. cit., s. 15.

⁴³ Trudno ustalić, o którego Mikołaja chodzi. Z najstarszych kanoników przemyskich można wymienić: Mikołaja z Pilzna (ok. 1398-1407?), Mikołaja

26. In die S. Hedvigis. Dies Aniversarius Venerabilis Nicolai Vigandi decretorum doctori et canonici Praemisliensis, qui multos libros pro ecclesiam est testatus⁴⁴.
27. Feria secunda proxima ante Simonis et Judae. Dies olim nobilis Vanconis advocati Praemisliensis, qui sex marcarum de sua huiusmodi advocatia pro capitulo incorporavit⁴⁵.
28. In die Simonis et Judae. Dies Aniversarius Domini Nicolai Calvi canonici Praemisliensis, qui domus aedificavit et duos ortos pro capitulo dedit⁴⁶.
29. In die Omnium Sanctorum. Dies Aniversarius domini Nicolai de Pilzno canonici Praemisliensis⁴⁷.

---

z Radymna (1421), Mikołaja z Lisina (1422-1444), Mikołaja z Sandomierza (1421-1444?), Mikołaja ze Zdziechowa (?-1450), Mikołaja Stępotę (1442-1444), A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 85; Ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 173.

⁴⁴ Mikołaj Wigandi z Krakowa (ok. 1355-1413), bakałarz i magister *artium*, a następnie doktor dekretów uniwersytetu praskiego. W latach 1398-1407 był dziekanem przemyskim, a następnie profesorem teologii odnowionego Uniwersytetu Krakowskiego. Kaznodzieja przemyski, a jego kazania ułożone w kolekcje *De tempore* i *De sanctis* uzupełniały bogatą spuściznę pisarską, której część pozostawił w Przemyślu. Większość dzieł Mikołaja jest rozproszona w bibliotekach: Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego, Bibliotece XX Czartoryskich i Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, J. Wolny, *Mikołaj Wigandi*, w: PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 117-120; A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 141, 150.

⁴⁵ Walenty (Wanko) z Balic, h. Zadora, wójt dziedziczny przemyski, który zabezpieczył kwotę sześciu grzywien rocznie z wójtostwa na rzecz miejscowej kapituły z przeznaczeniem na uposażenie kustodii. Jego syn Piotr, kustosz kapituły w latach 1444-1459, wspomógł kapitułę kwotą 20 grzywien z własnego beneficjum. Drugi syn, Jan, był następcą Walentego na wójtostwie przemyskim, A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 62-63. Być może stąd wywodziła się kwota 6 grzywien, którą uiszczala rada miejska przemyska na rzecz kapituły jeszcze w XVI wieku., *Najstarsze rachunki przemyskie (1472-1510)*, oprac. i wyd. A. Łosowska, M. Schmidt, Przemyśl 2019, s. 30-31.

⁴⁶ Mikołaj z Sandomierza Łysy, kanonik przemyski w latach 1420-1444?, prebendarz Pikulic oraz innych działek i ogrodów przydzielanych kanonikom przez biskupa Janusza z Lubienia z majątku wspólnego kapituły. Otrzymał poza tym dziesięciny snopowe z folwarku królewskiego w Przemyślu i niektóre browary. Wspólnie z kanonikami Janem z Biecza i Jerzym z Krosna wybudowali dom, przekazany potem kapitule. W 1425 r. świadczył wraz z innymi kanonikami, że rajcy lwowscy zwrócili dług zaciągnięty wcześniej u biskupa Macieja, AGZ, t. 4, Lwów 1873, nr 72, s. 131; A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 68-69; T M. Trajdos, op. cit., tabela 3.

⁴⁷ Mikołaj z Pilzna, kanonik przemyski i prokurator biskupa Macieja, prebendarz kaplicy św. Krzyża w Krośnie. Został wymieniony w dokumencie biskupa Macieja z 1398 r., w którym przydzielano działki pod budowę domów kanonickich. Otrzymał działkę wspólnie z kantorem Janem Wolmarem przy ulicy nazwanej

30. Item in die S. Leonardi. Dies Aniversarius domini Otto de Pilcza, qui in villis Sosnicza et Święte kmethones capitulo donavit⁴⁸.
31. Feria sexta post festum S. Martini proxima. Aniversarius Rev. olim domini Joannis Czermiński cantoris istius ecclesiae, cui iste Aniversarius reservatus est, quod domum canonicalem de novo instruxit, ut habetur in libro conclusionum⁴⁹.
32. In die S. Briccii. Dies Aniversarius Petri Prochniczki, olim castellani Praemisliensis, patris domini episcopi Camenecensis, et matris eiusdem⁵⁰.
33. In die S. Elizabeth. Aniversarius dies Rev. Patris Domini Nicolai Prochniczki, episcopi Camenecensis, qui donavit duos kmethones in Buszkowice capitulo emptos centum marcis circa domini Dobeslaum de Zurawicza castellanum Praemisliensem⁵¹.
34. Item qualibet feria sexta Quatuor Temporum annis perpetuis, dies Aniversarius Serenissimi Domini Vladislai Jagiello regis Poloniae et Hedvigis et consortis et filiorum et filiarum, qui certa bona capitulo contulit.
35. Item post conclusionem utriusque generalis capituli dies Aniversarius peragiter pro animabus praelatorum et canonicorum defunctorum.

---

później Kanoniczą, ks. J. Federkiewicz, op. cit., s. 17; J. Krochmal, F. Kiryk, *Stosunki wyznaniowe (1375-1500)*, w: *Dzieje Przemysła*, s. 167.

⁴⁸ Otton z Pilczy, starosta ruski i sandomierski, wojewoda sandomierski, *Urzędnicy województwa ruskiego*, s. 148, 1151-1152. Jego darowizna obejmowała 7 kmieci i karczmę w Sośnicy oraz pole w Świętem. O tej darowiznie na rzecz kapituły, T. Śliwa, *Kolegium*, s. 36, przypis 53.

⁴⁹ Jan Czermieński (ok. 1510- 1552), doktor dekretów, kanonik i kantor katedralny przemyski, kanonik sandomierski, prepozyt szpitala w Sanoku, wikariusz *in spiritualibus* i oficjał generalny przemyski, administrator diecezji po śmierci biskupa Stanisława Tarły. Posiadał również kustodię kolegiaty warszawskiej i kieleckiej oraz probostwa w Stryju i Świeciechowicach. Po odbyciu studiów zagranicznych (Rzym) pracował w kancelarii króla Zygmunta I jako jego sekretarz i poseł na sejmiki szlacheckie. Zob. przypis 9.

⁵⁰ Piotr z Pruchnika (?- ok. 1460), stolnik, a następnie kasztelan przemyski, *Urzędnicy województwa ruskiego*, nr 1658 i 2046. Aniwersarz za niego oraz nieznaną z imienia matkę zamówił prawdopodobnie syn, Mikołaj z Pruchnika, kanonik przemyski, a następnie biskup kamieniecki. Mógł też to zrobić młodszy syn z drugiego małżeństwa, Piotr z Pruchnika (Sepichowski), bakałarz sztuk i proboszcz kościoła parafialnego w Rzeszowie i Słocinie, a od 1546 r.- archidiakon przemyski, AAP, *Conclusiones.*, 2, k. 52v.

⁵¹ Mikołaj z Pruchnika, (?- 1479), syn Piotra z pierwszego małżeństwa, student Uniwersytetu Krakowskiego (1444), pleban pruchnicki i kanonik przemyski (1456) oraz biskup kamieniecki (1469). W kapitule przemyskiej odpowiadał za sprawy ekonomiczne, m. in. był kolektorem dziesięcin oraz legatów. Od kasztelana Dobiesława z Żurawicy zakupił dla kapituły wzmiankowanych dwóch kmieci w Buszkowic, A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 72.

Porównując zapisy w Aniwersarzu z protokołami posiedzeń kapituły zauważono, że zostały pominięte uchwały gremium kanoników oraz osoby, które wcześniej złożyły legaty na rocznicowe modlitwy w intencji własnej. Postanowiono zatem uzupełnić powyższy dodatkowymi informacjami. I tak, w 1476 r., a więc dwa lata po śmierci biskupa Mikołaja Błażejowskiego, zebrani na sesji kapituły prałaci i kanonicy na czele z dziekanem Janem z Humnisk, który pełnił w tym czasie funkcję administratora diecezji, zdecydowali o aniwersarzu w jego intencji przeznaczając na ten cel dziesięć grzywien⁵². Sprawa odprawiania aniwersarza była omawiana na styczniowej sesji kapituły w 1485 r. W sesji uczestniczył biskup Jan Kazimierski, instalowany na biskupstwo przemyskie w maju 1484 r. W ciągu zaledwie dwóch lat kierowania diecezją, zmarł bowiem w listopadzie 1485 r., uporządkował wiele spraw, w tym sprawę uczestnictwa kanoników w ceremonii aniwersarza⁵³. Z inicjatywy biskupa zdecydowano, że w modlitwach aniwersarzowych winni uczestniczyć wszyscy wikariusze katedralni, przy czym mieli oni otrzymywać odpowiednią gratyfikację z subsydium prałatów. Było to mniej więcej 5,5 grosza z każdej grzywiny, jeżeli aktywnie śpiewali przypisane modlitwy⁵⁴. Jednak najczęściej fundatorami aniwersarzy byli sami kanonicy.

Pod koniec 1510 roku kanonik Stefan z Łochowa przekazał kanonikom przemyskim nowo wybudowany dom z prośbą o aniwersarz. Dodatkowo kanonik odprawiający nabożeństwo miał otrzymać jedną grzywnę⁵⁵. Podobnie postąpił Paweł Koniuszecki, długoletni archidiakon przemyski, który na konto przyszłego aniwersarza po swojej śmierci przekazał kapitule „domum per ipsum erectam et edificatam”, wyceniony na 60 ówczesnych grzywien. Duchowny odprawiający aniwersarz miał otrzymać „sexagenam”, a więc 60 groszy⁵⁶.

⁵² AAP, Conclusiones, 1, k. 44.

⁵³ Biskupowi Kazimierskiemu przypisuje się m. in. zarządzenie, że wikariusze katedralni w ciągu dwóch tygodni od wyboru powinni wykazać się wiedzą i umiejętnościami, aby wyeliminować duchownych nienadających się do pełnienia tych funkcji oraz postanowienie, że w przypadku wakansu na stanowisku wikariusza pierwszeństwo w uzyskaniu wikariatu będzie miał rektor szkoły katedralnej. Biskup Jan zakończył też trwający wiele lat spór między wikariuszami katedralnymi a franciszkanami przemyskimi o sprawowanie niektórych obrzędów religijnych, np. głoszenia kazań i ceremonii pogrzebowych, A. Łosowska, *Kolekcja*, s. 35.

⁵⁴ AAP, Conclusiones, 1, k. 50v.

⁵⁵ Ibidem, k. 79v. Stefan z Łochowa Bylina, kanonik skalbmierski, przemyski i wrocławski, notariusz publiczny kreacji cesarskiej, kanclerz kurii biskupiej Macieja Drzewickiego, wikariusz *in spiritualibus* i oficjał generalny przemyski i wrocławski, proboszcz parafii w Krośnie, A. Łosowska, *Pennae*, s. 287-288.

⁵⁶ Ibidem. Paweł Koniuszecki, pleban w Tyrawie, pisarz kancelarii królewskiej, archidiakon przemyski w l. 1505-1511, oficjał generalny przemyski, I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1447-1506*, Wrocław-Warszawa 1967, s. 132; ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów*, s. 94-95.

Coraz częstsze, indywidualne zapisy poszczególnych duchownych sprawiły, że zebrani na kapitule partykularnej w lutym 1514 r. kanonicy nawiązali do wcześniejszych propozycji, aby aniwersarze były odprawiane niejako „z urzędu”, a koszty pochodziły z majątku wspólnego. W następnym roku kanonik Mateusz z Bolesławca wnosił, aby na wolnym placu kapitulnym wymurować dom przeznaczony dla kaznodziejów i ustanowić na nim aniwersarz za zmarłych kanoników i prałatów⁵⁷. I taki dom z cegły, przeznaczony dla dwóch kaznodziejów, został wzniesiony, głównie sumptem kanonika Mateusza, obok domu kanonika Stefana Łochowskiego, o czym świadczą zapisy wniesione już po jego śmierci. Otóż w 1522 r., na styczniowej kapitule zajmowano się testamentem kanonika. W zapisie testamentowym widniały pewne kwoty przeznaczone na aniwersarz a uzyskane ze sprzedaży nowo wybudowanego domu rajcom przemyskim⁵⁸.

W 1528 r., na czerwcowej kapitule generalnej kanonik Tomasz z Grodziska przekazywał kwotę półtorej grzywny i sześć groszy, które był winien Mikołajowi Rokoszowi, na jego aniwersarz. W następnym roku dodawał jeszcze pięć grzywien z tytułu czynszu od domu, który przejął po Mikołaju⁵⁹. Kwotę pięciu grzywien na swój aniwersarz przekazał też na ręce kantora Piotra Starzechowskiego kanonik Andrzej Sienicki⁶⁰.

W związku z wątpliwościami dotyczącymi dochodów i wydatków kapituły, kanonicy zebrani na czerwcowej sesji w 1532 r. starali się upo-

---

⁵⁷ Ibidem, k. 88, 93v-94. Mateusz z Bolesławca (?-1516), magister sztuk Uniwersytetu Krakowskiego, kanonik i kaznodzieja (następca na kanonii kaznodziejskiej mgr. Marcina z Krakowa), prokurator kapituły. Wcześniej był proboszczem i rektorem szkoły w Wieluniu, ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów*, s. 71-72. Można domniemywać, że opuścił Wieluń na rzecz Krakowa po odkryciu niechlubnej przypadłości duchownego, czyli jego zamiłowania do hazardu. W 1496 r. w jednej z wieluńskich karczem grał znacznymi kośćmi, co zostało odkryte przez poszkodowanych i doniesione władzom kościelnym, R. Bubczyk, *Gry w szachy i kości jako rozrywki duchowieństwa w średniowiecznej Polsce*, w: *Annales UMCS, Sec. F*, t. 58, 2003, s. 32. Pozostały po śmierci kanonika majątek stanowiło 26 florenów i 10 groszy w jednej skarbonie oraz 19 grzywien w drugiej, AAP, *Conclusiones*, 1, k. 94v.

⁵⁸ Ibidem, k. 108v.

⁵⁹ Ibidem, k. 131v i 133. Mikołaj z Koszyc Rokosz (?-1526), h. Ostoja, syn Jana i krewny biskupa Piotra Tomickiego, pisarz królewski, notariusz publiczny kreacji cesarskiej, kanonik f. Pikulice, prokurator kapituły, administrator diecezji, wikariusz *in spiritualibus* i oficjał generalny przemyski. Posiadał również kanonię lwowską i wrocławską oraz probostwo w Brzozowie, A. Łosowska, *Pennae*, s. 274; ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów*, s. 76-77, 110-111.

⁶⁰ AAP, *Conclusiones*, 1, k. 133. W 1530 r. kantor Piotr zapisywał tę kwotę na swoim domu, który po jego śmierci miał przejść na rzecz kapituły, tamże, k. 137v. Andrzej Sienicki, kanonik przemyski f. Bakończyce w l. 1512-1527, kanonik i prepozyt chełmski, proboszcz w Żyrowie (diec. lwowska), ks. T. Śliwa, *Kolegium prałatów*, s. 85, 112,

rządkować sporne kwestie. Przedmiotem dyskusji były też aniwersarze i związane z tym dystrybucje, niestety, zbyt lakoniczne zapisy uniemożliwiają szczegółową interpretację. Dopiero z następnego roku pochodzi krótka informacja o prowadzeniu księgi („pro aniversariis defunctorum per dominos prelatos et canonicos per agendis designati actorum capitularium sive statutorum libro eius inscribantur”)⁶¹. W następnych latach aniwersarze zajęły stałe miejsce w dystrybucjach codziennych wydatków omawianych na kolejnych posiedzeniach kapituły⁶². Na przykład w 1548 r. ustalano, a raczej przywracano zasady wynagradzania kanoników rezydujących przy katedrze i odprawiających aniwersarz. Była to jedna grzywna do ewentualnego podziału, jeżeli w nabożeństwie uczestniczyło więcej niż jeden duchowny⁶³. Nie zawsze jednak wystarczało pieniędzy na wynagrodzenie z tego tytułu. Na przykład w 1585 r., kanonicy zebrani na czerwcowej kapitule generalnej dowiedzieli się, że nie ma pieniędzy na należne gratyfikacje, w tym na msze aniwersarzowe. Zobowiązano wówczas kanonika Feliksa z Valle, posiadającego liczne beneficja parafialne (w Krośnie, Lubatowej, Jasionce i Króliku), aby wypłacił kapitule należne jej z beneficjum krośnieńskiego czterdzieści florenów⁶⁴. Wpłynęły też pieniądze z tenuty dóbr biskupich, co poprawiło stan finansowy kapituły. Do sprawy aniwersarzy powrócono na generalnej sesji kapituły, odprawionej 2 stycznia 1597 r. Porządkowano wówczas wiele spraw, przede wszystkim zarządzono rewizję dóbr biskupich i dochodów wikariuszy, wysłuchano sprawozdania archidiakona Pawła Zajączkowskiego odnośnie proboszczów, ustalono zasady przydziału mszy aniwersarzowych i wynagrodzenia dla dzwonnika uczestniczącego w takim nabożeństwie⁶⁵.

Przeważały jednak fundacje indywidualne. Na przykład w 1542 r. ustanawiał aniwersarz „in subsidium animae sue post mortem” kustosz kapituły Marcin z Kurowa. Wzorem swoich poprzedników zabezpieczył określoną kwotę na swoim nowo zbudowanym domu na potrzeby kustodii, z której to kwoty pięć grzywien przeznaczał na aniwersarz, a duchowny odprawiający nabożeństwo miał otrzymywać jedną grzywnę⁶⁶. Po śmierci

⁶¹ Ibidem, 1, k. 145v-146, k. 148-148v.

⁶² “(...) refectioes seu distribuciones quottidiane festorum missarum, aniversariorum, piscium (...)”, AAP, Conclusiones, 2, k. 20v; “(...) pro quotidianis distributionibus et refeccionibus ac aniversariis aliisque Capituli necessitatibus (...)”, ibidem, 1, k. 58, 85v, 102, 108, 122v, 127, 139, 156v, 162v.

⁶³ Ibidem, 1, k. 63v.

⁶⁴ Ibidem, k. 208v. Była to kwota należna kapitule za jeden kwartał.

⁶⁵ Ibidem, k. 232-233.

⁶⁶ Ibidem, 2, k. 21v-22. Marcin z Kurowa (?-1552), doktor dekretów, kustosz katedralny przemyski od 1535 r., kanonik f. Pikulice, rektor kościoła parafialnego w Krośnie, ks. F. Pawłowski, op. cit. s. 147-148; ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 99, Od 1544 r. był prokuratorem kapituły wraz z Wojciechem z Leska, wiceprokuratorem i notariuszem publicznym, tamże, k. 29v. W 1545 r. uzyskał kanonię lwowską

w 1542 r. archidiakona Stanisława Rogali, ówczesny prepozyt kapituły Jan Starzechowski przejmował pozostawiony przez zmarłego dom i z tego tytułu wносił kwotę pięciu grzywien z przeznaczeniem na aniwersarz. Przygotowanie uroczystego nabożeństwa przed ołtarzem głównym w kościele katedralnym powierzono Wojciechowi z Pilzna, doktorowi dekretów i wieloletniemu kaznodziei⁶⁷. On sam w 1556 r., na styczniowej sesji kapituły rezygnował z prebendy w Buszkowicach, gdzie wcześniej pobudował dom, z prośbą o zabezpieczenie aniwersarza. Zgromadzeni na sesji prałaci i kanonicy decyzją kanonika wyznaczając dzień 22 czerwca na nabożeństwo oraz kwotę jednej grzywny dla duchownego odprawiającego aniwersarz⁶⁸. Według ks. Franciszka Pawłowskiego, kanonik zmarł w 1565 r., ale wydaje się, że należałoby tę datę przesunąć na początek roku 1566, albowiem na styczniowej sesji kapituły (1 I 1567) zebrani prałaci i kanonicy postanowili odprawić uroczysty aniwersarz za zbawienie duszy Wojciecha przez kolejne dziesięć lat w czwartek po Wielkiej Nocy, poczynając od roku bieżącego, czyli 1567⁶⁹. Podkreślono wówczas wielkie zasługi Zmarłego dla kapituły i całej diecezji i zapewne takie były, bo wystarczy tylko wspomnieć o jego testamencie, w którym zapisał 200 florenów na potrzeby Kościoła, a na jego egzekutorów wyznaczył prałatów: Stanisława Łęckiego, ówczesnego dziekana oraz Walentego z Urzędowa, doktora teologii i archidiakona katedralnego⁷⁰. Zostawił kapitule także swój księgozbiór, niestety, dziś rozproszony i w większości zaginiony, z którego dzieło Gabriela Biela *Super prima sententiarum*, zawierające komentarz do 1. księgi *Sentencji* Piotra Lombarda,

---

i archidiakoniat sądecki, ibidem, k. 48v. Zmarł przed 8 maja 1552 r., a w swoim testamencie zapisał znaczną kwotę na mansjonarię w kościele parafialnym w Krośnie, ibidem, 2, k. 88, 145.

⁶⁷ Ibidem, 2, k. 22v.

⁶⁸ Ibidem, 2, k. 103-103v. Wojciech z Pilzna, doktor dekretów, kanonik, a od 1536 r. kaznodzieja katedralny (po zmarłym Stanisławie Bilińskim z Wiszni), ibidem, k. 6. Od 1547 r.- prokurator kapituły „pro fabrica ecclesiae”, ibidem, k. 55v. W 1556 r.- wikariusz *in spiritualibus* i oficjał generalny oraz prokurator kapituły po rezygnacji kanonika Jerzego Szymonowieńskiego, także kanonik lwowski, ibidem, k. 105-105v. Był zapobiegliwym gospodarzem i z oddaniem zabiegał o środki na remont katedry. Z własnych funduszy wyremontował swój kanonicki dom, ale też budynki gospodarcze w Buszkowicach, gdzie dodatkowo wytyczył na nowo granice tej wsi, ks. T. Śliwa, *Diecezja*, s. 125. Był synem Andrzeja, wpisanym w poczet studentów Uniwersytetu Krakowskiego w 1515 r. lub Mikołaja, zapisanym w roku 1515. W obu przypadkach figuruje informacja: *decretorum doctor, concionator Premisliensis*, Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509-1551, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, Warszawa 2010, s. 456.

⁶⁹ AAP, Conclusiones, 2, k. 155v.

⁷⁰ Ibidem, k. 159, 160..

wydane w Tybindze w 1501 r., trafiło do Biblioteki Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (dziś Uniwersytet I. Franki)⁷¹.

Interesujący jest zapis, w którym kanonik Maciej Dobratycki oferuje kapitule należący do niego ogród w zamian za aniwersarz. Kanonik zmarł, jak się zdaje pod koniec roku 1563, bo sprawę jego aniwersarza rozpatrywano na sesji kapituły w dniu 1 stycznia 1564 r. już „post obitum dicti canonici”⁷². Rzeczowy legat na poczet swego aniwersarza zapisał w testamencie Mikołaj Grabionka, kanonik przemyski i krakowski. Legat stanowiły ponadto: kapa przetykana złotą nitką z wyszytym jego herbem, srebrny pozłacany kielich i dwie ampułki. Testament został przedstawiony w 1575 r., na styczniowej sesji kapituły, już po śmierci Mikołaja⁷³. Uwagę zwraca wpis wyjątkowy, bo swój aniwersarz fundowali w 1583 r. mieszczanie przemyscy, Sebastian i Anna Kownaccy z prośbą, aby był „more aliorum aniversariorum capitularium pro animabus eorum”⁷⁴.

---

⁷¹ Biblioteka Naukowa Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. I Franki we Lwowie, *Zbiór zapisów proweniencyjnych z materiałów Biblioteki Uniwersytetu we Lwowie*, sygn. 3453 II. Gabriel Biel (1410-1495), niemiecki filozof i teolog, kaznodzieja katedralny w Moguncji, a od 1489 r. rektor Uniwersytetu w Tybindze. Jako profesor teologii tego uniwersytetu reprezentował nowy kierunek tzw. *via moderna*, a główne zasady swojej doktryny wyłożył w dziele *Epitome et collectorium ex Occamo super „Quattuor libros sententiarum”*, uważanym za podstawowy podręcznik teologii nominalistycznej, J. Krasieński, *Biel, Byel, Byhel Gabriel*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1985, kol. 528.

⁷² AAP, Conclusiones, 2, k. 137v. Maciej Dobratycki, h. Łódzia, kanonik f. Pikulice w latach 1562-1563. Na sesjach kapituły pojawiał się sporadycznie, co ks. F. Pawłowski tłumaczył faktem, że jako kanonik wileński przebywał na Litwie, zob. tegoż, op. cit., s. 65. Kanonik Maciej pochodził ze wsi Dobratycze k. Kodnia i był proboszczem parafii w Prostyni, dziś w diecezji drohiczyńskiej, erygowanej przez braci Prostynskich w 1511 r. Kierował parafią do 1544 r., po czym otrzymał kanonię wileńską i probostwo w Kodniu. Będąc proboszczem w Prostyni założył szkołę parafialną, wybudował dwa kościoły i powiększył beneficjum parafialne, *Proboszczowie parafii Prostyn*, www.parafiaprostyn.pl/index.php/proboszczowie, dostęp: 25.11.2020. Nie był tożsamy z Maciejem Dobranieckim, a na kanonię przemyską prezentował go król Zygmunt August, AAP, Conclusiones, 2, k. 134.

⁷³ AAP, Conclusiones, 2, k. 177. Mikołaj Grabionka z Klimuntowic, h. Leszczyc, kanonik przemyski f. Sońnica w latach 1552-1567, prepozyt kurowski, ks. F. Pawłowski, op. cit., s. 92-93. Był synem Stanisława i Zuzanny ze Starzechowskich, kanonikiem krakowskim, archidiakonem kurzelowskim oraz proboszczem parafii Raniżów i Zwoleń W aktach kapituły krakowskiej zachował się wpis, w którym ziemianie lubelscy: Abraham Górski, Stanisław Skarbek, Maciej Strykowski i Stanisław Grocholski potwierdzali jego szlachectwo, W. Urban, *Wywody szlachectwa kanoników i prałatów krakowskich (1550-1600)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. 4, s. 169.

⁷⁴ AAP, Conclusiones, 2, k. 195v.

W wyniku pogłębionej analizy zapisów mszalnych zachowanych w przemyskiej księdze kapitulnej nasuwa się spostrzeżenie, że podstawowym dziedzictwem epoki średniowiecza była nadzieja. Wynikała ona z silnej wiary w skuteczność modlitewnego wstawiennictwa osób duchownych, niezależnie od poczucia strachu, jaki wywoływała wizja śmierci i kar pośmiertnych.

BENEFACTORS OF THE PRZEMYŚL CATHEDRAL CHAPTER IN THE 15TH-16TH CENTURIES IN THE LIGHT OF THE SURVIVING ANNIVERSARY (INCLUDING OMITTED LEGATES).

Summary: In medieval Christianity, praying for another person played an important role in the life of every person. Efforts were made to prevent final condemnation through good deeds, participation in pilgrimages and the prayers of others for your own intention. This was achieved through the foundations of churches and monasteries, fraternities and anniversaries.

In the files of the Przemyśl cathedral chapter, an anniversary with thirty-five records devoted to benefactors of the local Church has been preserved. It was founded by the canon Jan Czermieński, who commissioned the rewriting of entries from loose registers and individual entries, and was completed in 1608. It is interesting because of its character, since for the most part, apart from the memories of the deceased and the date of the Mass intentions, it contains brief information about the benefits of the deceased for the cathedral chapter and the church. This is how the earliest list of people of merit for the Przemyśl Church in the first centuries of its functioning was formed. And although in most cases it contains the legates of the canons of the local cathedral chapter, it also includes memories of members of the royal family, representatives of the local nobility, and even townspeople.

As a result of an in-depth analysis of the mass entries preserved in the Przemyśl chapter book, it becomes clear that the basic heritage of the Middle Ages was hope. It resulted from a strong belief in the effectiveness of the prayerful intercession of clergymen, regardless of the sense of fear evoked by the vision of death and posthumous punishments.

Key words: Przemyśl chapter, legates, Anniversary.

Słowa klucze: Kapituła przemyska, legaty, Aniwersarz.
